

Thema 7
december
2023

**KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID**

Jonge leerlingen met kenmerken van begaafdheid

Inzichten
voor thuis, in de
kinderopvang en in
het primair onderwijs
vanuit wetenschap,
beleid en praktijk.

INHOUD

Leeswijzer	3
Voorwoord	<i>Naar pagina</i> → 5
Noot van de redactie	<i>Naar pagina</i> → 6
Jonge leerlingen met kenmerken van begaafdheid	<i>Naar pagina</i> → 8
Meer lezen	<i>Naar pagina</i> → 30
Colofon	<i>Naar pagina</i> → 31

Leeswijzer

In de multimediale brochures van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid belichten we telkens een ander thema. Dit doen we met een groot artikel per brochure. Aanvullend op dit artikel zijn er in de brochure korte video's opgenomen waarin educatieve professionals en ouders vanuit een persoonlijk perspectief en vanuit hun persoonlijke beroepssituatie beschrijven hoe zij aankijken tegen het onderwerp.

Het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid ziet deze bijdragen niet als het 'enig juiste perspectief'. De betrokkenen beschrijven de dingen vanuit hun eigen ervaring, waardoor er heel verschillende geluiden te horen zijn. Het mooie is dat al die geluiden naast elkaar kunnen en mogen bestaan. Het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid geeft daarmee geen waardeoordeel over de persoonlijke (professionele) verhalen van deze betrokkenen. Elk verhaal mag in redelijkheid gehoord worden.

Handzame tips

Er is nog veel meer te vinden in de brochures. In elke brochure vragen we bijvoorbeeld experts om met korte handzame tips te komen voor onderwijs en opvoeding van kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid. De tips zijn gebaseerd op de ervaringen van deze professionals. Natuurlijk is het met tips zo dat de context waarin je een tip toepast, bepaalt of je ermee uit de voeten kunt. Het kan dus zijn dat je als lezer ook tips aantreft die wellicht voor jou minder relevant zijn, maar voor iemand anders een sleutel voor succes kunnen zijn. Sommige tips vragen echt wel even een extra inspanning als je ze wilt toepassen, maar als je er dan eenmaal ervaring mee

opdoet, word je wel steeds handiger in het inzetten van zo'n aanpak.

Instructieve video's

In elke brochure bieden we ook twee 'deepdives'. Dit zijn video's van ongeveer 7 minuten met achtergrondinformatie en/of handreikingen voor de onderwijspraktijk. In deze instructieve video's wordt meer uitgelegd over strategieën of begrippen, waardoor je meer inzicht kunt krijgen in hoe iets nu precies zit of hoe je iets concreet kunt opzetten voor je praktijk.

Uitleg-van-een-begrip-video's

Het laatste element dat je in elke brochure vindt, zijn 'uitleg-van-een-begrip-video's'. In deze korte kennisclipsjes van 1 à 2 minuten leggen we complexere begrippen of vaktaal op een toegankelijke manier uit. Als je geen educatief specialist bent, maar bijvoorbeeld een zeer geïnteresseerde ouder of werkzaam bent in een veld buiten het onderwijs, is het hoofdartikel van de brochure daardoor soms net even wat gemakkelijker te volgen.

Video's bekijken in printversie

Als lezer kun je de brochure downloaden, printen en op een rustig moment lezen. De multimediale toepassingen zijn dan toegankelijk door de QR-codes te scannen met de camera op je telefoon. De video's staan ook in de Kennisbank op de website van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid, waar informatie per thema geordend is. Maar je kunt natuurlijk ook de brochure meteen online lezen en doorklikken naar speciale onderdelen uit de brochure waarin je het meest geïnteresseerd bent.

Deel je verhaal

Met enige regelmaat is het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid op zoek naar belanghebbenden en experts die hun verhaal met ons willen delen over een nieuw thema. Daarvoor plaatsen we dan een oproep in onze nieuwsbrieven. Als je op een dag een oproep aantreft waarbij je van mening bent dat je zo'n bijdrage zou kunnen leveren, neem dan contact met ons op. Dan gaan we graag met jou kijken of jouw bijdrage op dat moment past binnen de context van zo'n nieuw thema.

Wil je op de hoogte blijven?

Abonneer je dan op onze nieuwsbrief op **kenniscentrumhb.nl/nieuwsbrief**. In de nieuwsbrief staat nieuws van het kenniscentrum en vanuit het veld. Je ontvangt 6 tot 10 keer per jaar een nieuwsbrief. Zo ben je als eerste op de hoogte van bijvoorbeeld onze nieuwe kennisbrochures en webinars.

Scan me

Voorwoord

Dr. Eleonoor van Gerwen

Als scholen willen inspelen op de educatieve behoeften van leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid, is het relevant dat er vanaf het moment van instroom aandacht is voor wat deze leerlingen nodig hebben. Het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid wil graag bijdragen aan die aandacht voor deze doelgroep. Daarom staan in deze multimediale brochure jonge kinderen met kenmerken van begaafdheid centraal. Het accent hebben we daarbij gelegd op de kleuterleeftijd. Het artikel in deze brochure gaat in op het goed 'verstaan' van gedrag, de educatieve behoeften van jonge leerlingen en de kansen voor betekenisvol handelen.

Martin van Rooij had inspirerende gesprekken met Anneke Dekkers (intern begeleider in het basisonderwijs), Lilian van der Poel (onderwijsadviseur), Ana Bonouvrié (ouder van hoogbegaafde kinderen), Annemiek van Schie (leraar in een voltijdsgroep voor hoogbegaafde leerlingen) en Nora Steenbergen (onderwijsadviseur bij SLO). Ragnild Zonneveld (onderwijsadviseur bij Cedin) verzorgde de deepdive-video's. Tips voor ouders en leraren kwamen van Jan Kuipers (expert hoogbegaafdheid), Lilian van der Poel, Leonieke Boogaard (bestuurslid Koepel Hoogbegaafdheid) en Krista Heins (plusgroepleraar Kikidio Velp).

A child in a red shirt is stacking wooden blocks. The blocks are arranged in a vertical column. From top to bottom, the visible blocks are: a block with a division sign, a block with the letter 'S', a block with a turtle illustration and the word 'TURTLE', a block with the letter 'Z', a block with the letter 'N', a block with the letter 'J', a block with the number '3' and the word 'THREE', a block with a hen illustration and the word 'HEN', a block with the number '4' and the word 'FOUR', a block with the letter 'J', and a block with the letter 'O'. The child's hands are visible at the top, holding the blocks. The background is blurred, showing a colorful environment.

Noot van de redactie

Vanuit een wetenschappelijk perspectief is er relatief weinig bekend over de specifieke doelgroep waar we in deze brochure aandacht voor hebben. Dat wil zeggen dat er internationaal wel veel losse casestudy's over (onderwijs aan) jonge kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid bestaan, maar dat deze vaak op heel diverse gronden zijn gestoeld. Perspectieven op hoogbegaafdheid verschillen, perspectieven op de doelen van onderwijs verschillen en de terminologie die wordt gebruikt is heel divers. Daardoor weet de lezer niet altijd zeker of dat wat de ene auteur bedoelt ook gelijk is aan wat een andere auteur die hetzelfde begrip gebruikt bedoelt. Dat is verwarrend en kan soms valse verwachtingen scheppen.

Veel informatie die bekend is, is daarbij verzameld in klinische praktijken vanuit een ervaringsgericht perspectief. Kinderen waar het een langere tijd niet zo goed mee ging, zijn in die gevallen dan vaak aangemeld voor onderzoek of aanvullende ondersteuning. Wat deze kinderen delen, zijn bepaalde kenmerken die in de klinische praktijk herkend worden als kenmerken van hoogbegaafdheid, terwijl bij deze kinderen soms ook een hoge intelligentie wordt geconstateerd. Het is echter niet duidelijk of diezelfde kenmerken ook voorkomen bij kinderen met een hoge intelligentie bij wie de ontwikkeling en het functioneren juist heel voorspoedig lijken te verlopen. Bovendien is nog nooit onomstotelijk vastgesteld dat hoogbegaafdheid de enige factor kan zijn waardoor deze kenmerken zich bij kinderen kunnen ontwikkelen (Dai & Chen, 2014). Kinderen groeien immers op in een complex systeem van gezin, onderwijs

en een bredere samenleving waarbij er heel veel factoren zijn die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van bepaald gedrag (Van Meersbergen & Jeninga, 2012; Ziegler & Stoeger, 2017). Met andere woorden: de balans tussen nature en nurture stelt ons ook hier weer voor grote vragen.

Dit wil niet zeggen dat we de beschikbare informatie niet op waarde kunnen schatten. Het betekent echter wél dat de waarnemingen waarover we op grond van deze casestudy's en klinische informatie beschikken mogelijk een wat ander beeld geven dan wanneer er grotere empirische studies onder deze gegevens zouden liggen. Het maakt het herkennen van grote lijnen in wat tot succesvol handelen kan leiden relatief moeilijk. Voor de

totstandkoming van de informatieve tekst in deze brochure maken we daarom gebruik van twee soorten bronnen. Enerzijds baseren we ons op wat er vanuit een empirische achtergrond aan informatie beschikbaar is vanuit (inter)nationaal onderzoek. Anderzijds baseren we ons op wat er vanuit de (inter)nationale onderwijspraktijkgerichte bronnen bekend is. Daarbij beperken we ons niet alleen tot het domein hoogbegaafdheid, maar kijken we ook naar algemeen pedagogisch-didactisch handelen in de groepen 1-2, waar ook leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid van kunnen profiteren.

Tips voor op **SCHOOL**: Kleuters welkom heten

Over de auteur →

Jan Kuipers

1. **Een kort huisbezoek** voordat het kind op school komt, kennismaken en sfeer proeven. Stap even in de thuiswereld; daarmee maak je de stap naar de schoolwereld een stukje kleiner. FaceTime, Teams of Zoom is een alternatief.
2. **Een (digitaal) welkomstkaartje** vóór de eerste dag op school. Een kleine moeite, waarmee het kind zich al gezien voelt voordat het op school komt.
3. **Ouders en kind uitleg geven over de aanpak in de klas.** Leg uit hoe het in jouw klas werkt: regels, routines, verwachtingen, leerpunten, ruimte voor spel en eigen initiatief. Geef ouders en kind gelegenheid vragen te stellen en maak afspraken over contactmomenten.
4. **Oprechte betrokkenheid en interesse in het kind.** Slimme kinderen hebben een feilloos gevoel voor oprechtheid. Toon belangstelling, niet alleen in de kleuter als leerling, maar vooral in de kleuter als kind.
5. **Mogelijkheid om de eerste twee weken eigen favoriete spullen mee te nemen.** Een veilig gevoel voor het kind en voor jou een mooie manier om in gesprekjes het kind beter te leren kennen.

Jonge leerlingen met kenmerken van begaafdheid

Op elke basisschool zijn jonge leerlingen te vinden met kenmerken van hoogbegaafdheid. Dit is dus ook het geval op scholen in achterstandswijken en op scholen met leerlingen van wie de thuistaal niet het Nederlands is. Hoogbegaafdheid komt dus ook voor bij kinderen met een andere sociale, culturele of meertalige achtergrond. Voor deze leerlingen moet, net als voor alle andere leerlingen, nagedacht worden over wat een passend onderwijsaanbod kan zijn. Veel leraren in groep 1-2 worstelen om een antwoord te vinden op wat die leerlingen dan precies nodig hebben. Die leerlingen zijn immers allemaal anders en het leerstofaanbod in groep 1-2 steekt ook nog weer anders in elkaar dan in de groepen 3 tot en met 8. Bovendien, van een deel van de leerlingen die

Scan me

Hoe herken je ze?

KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID

Anneke Dekkers over
het herkennen van jonge leerlingen
met een ontwikkelingsvoorsprong

00:00 / 07:54

Interview met Anneke Dekkers (intern begeleider) over het herkennen van jonge leerlingen met een ontwikkelingsvoorsprong.

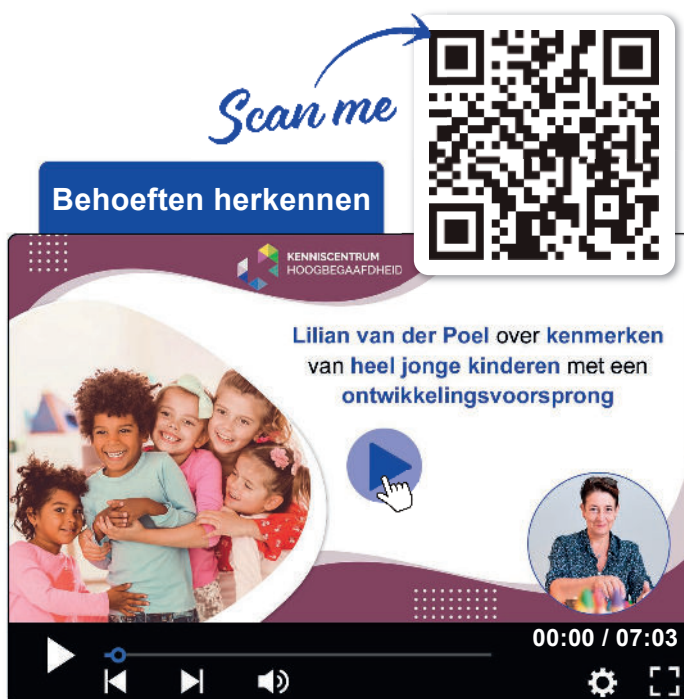
de school binnenkomen, weten ouders en school wellicht helemaal niet dat er kenmerken van hoogbegaafdheid zijn op grond waarvan de leerling mogelijk behoefte heeft aan een aangepast onderwijsaanbod (Murphy & Walker, 2015). Om welke leerlingen gaat het nu als we het hebben over jonge kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid?

Hoe noemen we ze?

In Nederland zijn we erg voorzichtig om jonge kinderen te identificeren als begaafd of hoogbegaafd als we verwijzen naar een hoge cognitieve begaafdheid. Daarom wordt in Nederland op dit moment vooral gebruikgemaakt van de term kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong (De Boer, 2022). Voor kinderen tot het zesde jaar heeft het vaststellen van hun intelligentie nog slechts een beperkte voorspellende waarde en intelligentie is nu net een belangrijke component van die cognitieve begaafdheid (Van Gerven, 2013). Met een beperkte voorspellende waarde wordt niet bedoeld dat het onderzoek niet betrouwbaar is. De uitslag van het intelligentieonderzoek zegt vooral iets over de kansen om tot passend handelen en een passend aanbod te komen in de eerstkomende tijd.

Onderzoekresultaten (Lavrijssen et al., 2022) suggereren wél dat cognitief begaafde leerlingen al in groep 1-2 een ontwikkelingsvoorsprong laten zien ten opzichte van hun leeftijdsgenoten. Voor heel jonge kinderen geldt daarbij dat ontwikkelingsverschillen tot een omvang van zes maanden nog tot de 'gewone' verschillen behoren. Dat betekent dat een verschil van die omvang eigenlijk nog geen echte informatie geeft of de leerling mogelijk behoefte heeft aan een didac-

tische en/of pedagogische aanpak die wat vaker gezien wordt als passend bij hoogbegaafde kinderen. Nu zijn er ook kinderen bij wie die ontwikkelingsverschillen met leeftijdsgenoten groter zijn dan zes maanden; soms lopen ze wel op tot een jaar of meer. Daar waar die verschillen spontaan zijn ontstaan worden ze veelal gezien als een belangrijk signaal dat het betreffende kind mogelijk tot de doelgroep van jonge kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid behoort. Nu is het zo dat de notie 'spontaan ontstaan' al ingewikkeld is. Want kinderen die opgroeien in een rijk pedagogisch-educatief milieu met een sterk verbaal ingestelde opvoedingscultuur komen met een heel andere beginsituatie de school binnen dan kinderen die opgroeien in een thuiscultuur die juist dit aspect wat minder te bieden heeft. Datzelfde geldt voor leerlingen die opgroeien in een gezin met een niet-Nederlandse thuistaal. Deze

Interview met Lilian van der Poel (specialist ontwikkelingsvoorsprong jonge kind) over de kenmerken van heel jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

laatste groep zal naar alle waarschijnlijkheid veel minder taalvaardig in het Nederlands zijn en daardoor op school niet direct de indruk wekken voor te lopen op of meer aan te kunnen dan leeftijdsgenoten. Juist deze leerlingen kunnen met een passend onderwijsaanbod als het ware

een inhaalslag maken, waardoor ook zij een voorsprong op leeftijdsgenoten gaan ontwikkelen. Leerlingen die met een voorsprong binnenkomen, hoeven die voorsprong niet altijd te behouden.

Intelligentie alléén is echter wel een heel eenzijdige kijk op wat de kenmerken van

Tips voor de **KINDEROPVANG**: Peuters

Over de auteur

Lilian van der Poel

1. **Heb hoge verwachtingen.** Wanneer je wilt dat peuters gaan laten zien wat ze kunnen, dan is het aan jou om hoge verwachtingen van ze te hebben. Dat kun je duidelijk maken door ze werk te geven waarvan je verwacht dat het passend is. Bied gerust dingen aan van verschillend niveau om op deze manier te checken wat passend is voor de peuter.
2. **Gebruik grote-mensentaal tegen de kinderen.** Maak liever geen gebruik van verkleinwoorden en semi-woorden. Peuters voelen zich serieus genomen als je hen meeneemt in jouw taalgebruik. Andersom voelen ze zich niet serieus genomen als je een andere toon aanslaat tegen hen en als je veel kleine-kinderentaal gebruikt. Door veel nieuwe woorden aan te bieden, daag je de peuter uit om goed op te letten en dit op te pikken.
3. **Leg veel uit.** Peuters met een ontwikkelingsvoorsprong zijn druk bezig om vat te krijgen op de wereld. Daar hebben ze informatie voor nodig, veel informatie. Kinderen met een voorsprong zijn al goed in staat om zelf redeneringen te bedenken over dingen die gebeuren of er zijn. Om te voorkomen dat ze een niet-kloppende of beangstigende redenering bedenken, is het beter dat jij hen helpt met echte informatie. Wees hier niet te voorzichtig mee, daag kinderen uit door te vragen hoe zij denken dat het zit.
4. **Peuters met een voorsprong, hoe jong ze ook zijn, hebben regelmatig *contact* nodig met *peers* om feedback te krijgen op een niveau dat passend is voor hen.** Alleen al door hen met elkaar te laten werken of spelen worden ze uitgedaagd op hun niveau. Vaak trekken kinderen uit zichzelf toe naar kinderen van hun eigen niveau; dit kunnen ook kinderen zijn die ouder zijn dan de peuter zelf.
5. **Bied peuters met een voorsprong gerust kleuterwerkjes aan** als het kind graag werkt met pen en papier. Er is veel te vinden op internet. Op het moment dat een peuter een werkje nog niet kan, is dat een mooi moment om de peuter iets nieuws te leren.

hoogbegaafdheid zijn (Van Weerdenburg et al., 2023). Daarnaast zegt intelligentie alléén eigenlijk relatief weinig over wat er dan nodig is om tot een passend onderwijsaanbod te komen. In de ons omringende landen wordt op grond van leeftijdsverschillen geen onderscheid gemaakt tussen het gebruik van het woord hoogbegaafd en ontwikkelingsvoorsprong. Daar spreekt men wél over jonge hoogbegaafde kinderen. Behalve dat gekeken wordt naar intelligentie wordt er in zowel nationale als internationale bronnen ook verwezen naar andere persoonskenmerken die men verbindt aan hoogbegaafdheid, zoals creativiteit, motivatie, een scherp waarnemingsvermogen, een grote onderzoekingsdrang en bijvoorbeeld een groot analytisch vermogen (Breedlove, 2022; Hertzog et al., 2018). In andere bronnen wordt ook verwezen naar een hogere gevoeligheid, een intensere beleving van ervaringen en sterke gevoe-

lens van rechtvaardigheid (Gagné, 2010; Sypré et al., z.d.; Winkler & Voight, 2016). Sommige bronnen maken een onderscheid tussen kenmerken die vooral iets zeggen over de wijze waarop deze kinderen 'leren' en kenmerken van de manier waarop deze kinderen 'in het leven staan'. Kieboom en Venderickx (2017) verwijzen in deze naar 'het denkluik' en 'het zijnsluik'. Ingewikkeld is echter dat juist over deze laatste visie (het zijnsluik), waarin een sterk accent gelegd wordt op de persoonskenmerken als onderscheidende eigenschap van hoogbegaafdheid, de meningen vanuit wetenschappelijk onderzoek verdeeld zijn (Dai & Chen, 2014; Gagné, 2010; Kreger-Silverman, 2013; (Subotnik et al., 2011). Om aan te kunnen sluiten op de educatieve behoeften van de leerling kan het dus lonen om niet al te lang stil te blijven staan bij wat dan de 'juiste' definitie van hoogbegaafdheid is, maar om zoals eerder ook gezegd heel

Interview met Annemiek van Schie (kleuterleerkracht) over het vanaf dag 1 herkennen van jonge kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

Interview met Anneke Dekkers (intern begeleider) over het ondersteunen van haar collega's vanuit haar rol als ib'er.

precies te gaan kijken hoe kenmerken van leerlinggedrag te vertalen zijn naar passend handelen door de leraar.

Gedrag goed 'verstaan' vraagt kijken naar de context

We gaan nog even terug naar de term 'kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong'. Als hoogbegaafdheid breder wordt geïnterpreteerd dan alleen als een ontwikkelingsvoorsprong of een hoge intelligentie, dan valt er ook meer gedrag

waar te nemen dat een mogelijke aanwijzing voor hoogbegaafdheid is. Dat betekent dat een leraar om een hoogbegaafde leerling te kunnen herkennen dan niet alleen heel goed in staat moet zijn om het ontwikkelingsniveau van de binnenkomende leerling in beeld te brengen. Daarvoor is het relevant dat de leraar niet alleen kijkt naar dat wat qua leeftijd van de leerling verwacht mag worden, maar ook naar kennis, vaardigheden en gedragingen die kinderen zich

Tips voor de **KINDEROPVANG**: Peuters

Over de auteur →

Lilian van der Poel

1. **Gebruik veel humor.** Doe dit met woordspelletjes. Peuters kunnen enorm genieten van rijm, maar ook van beeldend taalgebruik. Een voorbeeld wanneer je het over dieren hebt, is: 'Kijk, de lynx gaat rechts!'
2. **Doe vaak fysieke spelletjes of oefeningen met peuters met een voorsprong.** Hiermee daag je hen ook op fysiek gebied uit tot ontwikkeling. Voor kinderen die hun lijf niet zo goed voelen is dat goed, want je nodigt hen uit om zich meer bewust te worden van hun lichaam. Kinderen die motorisch juist heel sterk zijn, nodig je uit om steeds iets nieuws te leren.
3. **Peuters met een voorsprong zijn vaak al heel goed in staat om een uitgewerkt rollenspel te spelen.** Moedig dit aan door de aanzet te geven tot een rollenspel. Vaak heb je niet meer nodig dan een kassa (of een doosje met geld), wat doosjes of speelgoed en een boodschappenlijstje, houtblokken, verkleedkleden en een plan. Door elementen toe te voegen aan het spel (bijvoorbeeld: er komt politie aan, wat doet die politie in jullie spel?) daag je de kinderen uit om de wereld steeds verder te verkennen.
4. **Heb je een keer geen tijd, laat de peuter dan eens kijken naar een filmpje** van National Geographic of een filmpje in een andere taal. Je zult er versteld van staan hoeveel ze oppikken.
5. **Werk aan een groei mindset van je peuter.** Zodra peuters aangeven iets niet te willen of kunnen, is het goed om na te gaan waarom ze het nog niet willen of zeggen dat ze het niet kunnen. In veel gevallen zijn peuters met een ontwikkelingsvoorsprong bang het fout te doen. Op het moment dat dit het geval is, is het juist goed om het nieuwe te proberen.

veelal pas in een later ontwikkelingsstadium eigen maken. Wie stopt met kijken bij het ontwikkelingsdomein dat de kalenderleeftijd van de leerling aangeeft, kan veel relevante informatie missen (Drent & Van Gerven, 2012).

Die leraar moet dan ook in staat zijn om in het gedrag die andere kenmerken van hoogbegaafdheid te herkennen en correct te interpreteren (Hertzog et al., 2018). Het op een goede manier 'verstaan' van dit gedrag is niet hetzelfde als een eenvoudig afvinklijstje afwerken. Niet bij elke leerling met een ontwikkelingsvoorsprong zullen namelijk alle kenmerken van dergelijke lijstjes goed en vooral onder alle omstandigheden waarneembaar zijn. Zo laten sommige kinderen thuis en op school in hun handelen wel zien dat ze een sterke natuurlijke onderzoekingsdrang hebben, maar zullen ze daar in een groep op school misschien

wat minder graag over praten. Andere kinderen komen wel graag tot actie op school, maar hebben thuis minder kansen op diezelfde actie, waardoor ouders die onderzoekingsdrang dan wellicht wat minder herkennen. Kinderen kunnen thuis dus heel ander gedrag laten zien dan op school. Een kind dat zich veilig voelt in de situatie waarin het functioneert, zal veel meer op ongedwongen wijze bepaalde kenmerken laten zien dan een kind dat zich minder veilig voelt. Kinderen die al vroeg het inzicht hebben dat het er op school heel anders aan toegaat dan thuis of die al ontdekt hebben dat de andere kinderen in de groep bepaald gedrag 'raar' vinden, zullen wellicht zelfs al proberen om hun eigen gedrag daarop af te stemmen. Dit afstemmen wordt dan ervaren als passende socialisatie. Dat juist al op jonge leeftijd zo bewust kunnen afstemmen op wat de sociale context

Scan me

Herkenning op de kinderopvang

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Ouder **Ana Bonouvrié** over **aandacht** voor een **ontwikkelingsvoorsprong** op de **kinderopvang**

00:00 / 03:48

The image shows a QR code with a blue arrow pointing to it and the text 'Scan me'. Below the QR code is a video player interface. The video title is 'Herkenning op de kinderopvang'. The video content features a group of diverse children and a circular inset of a woman, Ana Bonouvrié. The video player includes a play button, a progress bar, and a timestamp of 00:00 / 03:48.

Interview met Ana Bonouvrié (ouder) over aandacht voor een ontwikkelingsvoorsprong op de kinderopvang.

Scan me

Verschillen jongens en meisjes

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Lilian van der Poel over **signalering** als er onvoldoende op de **ontwikkelingsvoorsprong** van de **peuter** wordt ingespeeld

00:00 / 08:02

The image shows a QR code with a blue arrow pointing to it and the text 'Scan me'. Below the QR code is a video player interface. The video title is 'Verschillen jongens en meisjes'. The video content features a group of diverse children and a circular inset of a woman, Lilian van der Poel. The video player includes a play button, a progress bar, and a timestamp of 00:00 / 08:02.

Interview met Lilian van der Poel (specialist ontwikkelingsvoorsprong jonge kind) over signalering als er onvoldoende op de ontwikkelingsvoorsprong van de peuter wordt ingespeeld.

vraagt, getuigt van een sociaal inzicht dat de lat voor wat je mag verwachten op die leeftijd overstijgt. Helaas voor die leerlingen wordt dit afstemmingsgedrag niet altijd herkend als signaal voor een ontwikkelingsvoorsprong. Dit alles maakt het zowel voor ouders als voor leraren niet eenvoudiger om het gedrag van deze kinderen te 'verstaan', terwijl het wel nodig is om af te stemmen op de educatieve behoeften van deze kinderen.

Van observeren kun je leren

Om te kunnen afstemmen op wat een leerling nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen zijn er verschillende uitgangspunten mogelijk. In de onderwijspraktijk stellen leraren op basis van

informatie van ouders (bijvoorbeeld uit een vragenlijst ingevuld vlak voor de instroom in groep 1-2) en op basis van hun eigen observaties tijdens de periode waarin de leerling komt wennen een globale beginsituatie van een nieuwe leerling vast. Aan de hand van die bevindingen wordt dan een onderwijsaanbod vastgesteld. In de eerste periode treden leraren daarbij veelal ontwikkelingsvolgend op. Dat wil zeggen dat ze goed kijken wat de leerling aan materialen pakt, wat deze ermee doet en hoeveel hulp en begeleiding de leerling nodig heeft om met het gekozen materiaal uit de voeten te kunnen. Zo leert de leraar de leerling kennen en ontstaat er nog beter zicht op de beginsituatie van de leerling.

Tips voor THUIS: Kleuters

Over de auteur

Leonieke Boogaard

1. **Vertrouw op je eigen gevoel!** Ouders kennen hun kind het beste en weten goed wat hun kind nodig heeft. Probeer los te laten hoe je volgens de omgeving zou horen op te voeden of wat kinderen op een bepaalde leeftijd wel of niet mogen of kunnen.
2. **Zoek contact met andere ouders** van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong, bijvoorbeeld door je aan te sluiten bij een oudervereniging of Facebookgroep. Met elkaar praten geeft begrip en herkenning. Dat helpt echt!
3. **Geef ruimte aan de behoefte aan autonomie.** Opdrachten geven werkt vaak niet. Vragen en zelf laten kiezen (met een duidelijke en beperkte keuze) kan voorkomen dat je in een machtsstrijd belandt.
4. **Probeer te zorgen voor ontmoetingen met 'peers'.** Vaak voelen hoogbegaafde kinderen al op heel jonge leeftijd dat ze 'anders' zijn. Contacten met ontwikkelingsgelijken kunnen dan heel waardevol zijn.
5. **Neem de emoties van je kind serieus,** ook al kunnen ze door hun intensiteit soms overdreven lijken. Hun gevoel is altijd waar. Probeer het niet weg te praten of te bagatelliseren. Benoem wat je waarneemt: 'Ik zie dat je boos bent' in plaats van: 'Je hoeft niet te huilen'. Vaak wordt een kind al rustig omdat het begrip ervaart.

Tips voor op **SCHOOL**: Kleuters

Over de auteur

Lilian van der Poel

1. **Kleuters met een voorsprong daag je uit door aan hun spel elementen toe te voegen.** Wordt er vadertje en moedertje gespeeld? Voeg toe dat er een klein hondje of katje in het gezin komt. Spelen ze brandweer? Er ligt een koe in de rivier. Bedenk situaties die realistisch zijn en observeer vervolgens wat ze ermee doen.
2. **Kleuters met een voorsprong doen graag ‘echte’ dingen.** Laat kleuters zelf een boodschap doen en kijk mee hoe ze dit aanpakken. Ga samen met hen naar de winkel, geef ze wat geld en laat ze daar zélf die boodschap doen, zonder dat je direct ingrijpt. Dan voelen ze zich groot en ‘gezien’ door jou.
3. **Kleuters met een voorsprong kunnen hun aandacht langere tijd richten.** Voor hen is het interessant om voor langere tijd de groei te volgen van een dier of een plant. Denk bijvoorbeeld aan vlinderpoppen of kikkervisjes. Het wordt helemaal leuk als ze kunnen bijhouden wat er gebeurt: de grootte van de plant, de ontwikkeling van vlinder of kikkervisje bijhouden in een staafdiagram geeft veel betrokkenheid.
4. **Heb je twee snelle kinderen bij elkaar? Geef ze een zoekboek en laat de ene kleuter omschrijven wat de ander moet zoeken.** Dat is niet alleen een leuk spelletje, je bevordert ook nog eens het taalgebruik en de taalperceptie ermee.
5. **In de basis zijn alle kinderen onderzoekers.** Kleuters met een voorsprong hebben dat nog sterker. Veronderstellingen maken bevordert hun denkvermogen en hun vermogen om creatief te zijn. Snelle kleuters kunnen snel denken: dat weet ik niet helemaal zeker, en geen antwoord geven. Benadruk daarom dat je wilt weten wat ze dénken, niet wat ze wéten.

Misinterpretatie van gedrag

Observaties garanderen helaas niet altijd dat het aanbod waarmee de leerling aan de slag gaat werkelijk aansluit op de zone van naastgelegen ontwikkeling van de leerling. Sommige leerlingen kiezen materialen die ze leuk vinden om mee te werken omdat ze eerder ervaren hebben dat ze bij die materialen een grote kans op succes hebben. Dat levert dan situaties op waarin leerlingen een taak kiezen waarbij ze duidelijk weten wat er gedaan moet worden en waardoor er relatief

weinig begeleiding nodig is om de taak met succes te kunnen afronden. Zowel leerlingen als leraren zijn gevoelig voor dit soort succesmomenten. Deze leerlingen presteren ogenschijnlijk dus heel goed, maar leren van de taken die ze doen niet of nauwelijks.

Sommige van deze leerlingen ervaren ten aanzien van de taken in hun comfortzone een hoge mate van self-efficacy. Hun leraren ervaren dan dat deze leerlingen goed ‘matchen’ met de criteria waaraan voldaan moet zijn voor het proces van

zelfstandig werken. Binnen die situaties laten die leerlingen verhoudingsgewijs ook sterk ontwikkelde executieve vaardigheden zien. Zij kunnen doelgericht aan het werk, hun aandacht goed bij de taak houden, (ogenschijnlijk) doorzetten als het moeilijk wordt (omdat de moeilijkheidsgraad beneden het frustratieniveau ligt), een effectieve taakaanpak tonen en hun handelen binnen de taak goed organiseren. Uit wetenschappelijk onderzoek van Kornmann et al. (2015) blijkt dat leraren leerlingen met goede executieve

vaardigheden eerder identificeren als hoogbegaafd (juist omdat ze verhoudingsgewijs succesvol zijn). Leerlingen die het voorgaande gedrag laten zien maken dan een grotere kans om als hoogbegaafd geïdentificeerd te worden. Maar het onderzoek van Kornmann et al. laat ook zien dat bij verder onderzoek niet alle leerlingen die zo als hoogbegaafd herkend worden ook werkelijk blijken te beschikken over een intelligentie waardoor zij prestaties zouden kunnen leveren op hoogbegaafd niveau. Leerlingen die

Tips voor op **SCHOOL**: Kleuters

Over de auteur

Lilian van der Poel

1. **Woordspelletjes** zijn favoriete bezigheden voor kinderen met een voorsprong. Denk bijvoorbeeld aan rijmen, maar ook het bedenken van nieuwe woorden en daar een betekenis aan geven vinden ze vaak hilarisch. Laat ze uitleggen waarom dat ene woord betekent wat ze zeggen. Je zult versteld staan van de verklaringen die ze geven.
2. Heeft de kleuter een sterke voorkeur voor een specifiek onderwerp, ga dan **naar de bibliotheek** en laat de kleuter zelf boeken zoeken over het onderwerp. Is de aandacht snel weg als de boeken thuis liggen? Maak opdrachtjes waarbij de kleuter in het boek moet zoeken om een oplossing te vinden.
3. Leest de snelle kleuter? Geef dan **informatieboeken** over onderwerpen die de kleuter leuk vindt. Zelfs als je denkt dat de boeken lastig zijn, zul je zien dat kleuters er veel meer van oppikken dan je dacht. Ze leren er veel van en je bevordert de leesvaardigheid. Als ze veel willen weten van een onderwerp, dan lukt het vaak ook om lastigere woorden te lezen.
4. Wil je kleuters langere tijd bezig laten zijn? Bedenk dan een spel waar ze **eerst iets voor moeten bouwen voordat ze ermee kunnen spelen**.
5. Willen kleuters iets niet doen omdat ze het nog moeilijk vinden, dan is het juist goed om ze **aan te sporen het toch te proberen**. Je zit dan namelijk midden in de leerzone van de kleuter. Veel kleuters met een ontwikkelingsvoorsprong hebben de ervaring dat ze veel dingen direct kunnen. Komen ze dan eens iets tegen wat niet in een keer lukt, dan leren ze om ergens moeite voor te doen, te oefenen en door te zetten.

Tips voor op **SCHOOL**: Kleuters welkom heten

Over de auteur →

Jan Kuipers

1. **Spelletjes en activiteiten om kennis te maken met andere kleuters.** Kringspelletjes, kleine kring: raad van wie is de rugzak, van wie is dit speelgoed, wie lust graag ...
2. **Een digitale collage of poster tonen van favoriet speelgoed, hobby's, (voorlees)boeken, verzamelingen, slaapkamer, broertjes/zusjes en andere bijzonderheden.** Een stimulans om het kind over thuis te laten vertellen, waarbij mooie gesprekspunten met andere kinderen ontstaan.
3. **Veel korte contactmomentjes.** Geef regelmatig een knipoog, een schouderklopje of een duim om te laten merken dat je het kind ziet. Dit versterkt het gevoel van veiligheid en vertrouwen.
4. **De eerste week elke dag een kort momentje over hoe het gaat.** Vraag naar ervaringen, successen en dingen die lastig waren en bied ondersteuning. Geef ook aan wat je zelf hebt gezien. Wees voorzichtig met te veel een eigen oordeel uitspreken.
5. **Korte (digitale) contactmomenten met ouders.** Laat van tijd tot tijd op een afgesproken moment even weten hoe het gaat en vraag aan ouders hoe het kind over de klas praat. Dit kan kort, eventueel via een app. In geval van zorgen van jou of ouders kun je vervolgspraken maken.

juist weer wel over die hoge intelligentie beschikken maar minder effectieve executieve vaardigheden laten zien, worden minder snel herkend als mogelijk hoogbegaafd. Zij behalen niet de successen die leraren verwachten van leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid. Executieve vaardigheden zullen zich het beste ontwikkelen als de leerling steeds taken in de zone van naastgelegen ontwikkeling aangeboden krijgt. Dat is eigenlijk precies wat een leerling aankan binnen een situatie waarin er ook ondersteuning is als het (nog) even niet lukt (Vygotski, 1978). Voor de meeste leerlingen geldt dat het reguliere aanbod afgestemd is op dat niveau. Dat betekent dat zij als vanzelfsprekend dagelijks zullen ervaren hoe het leerproces een

appel doet op de executieve vaardigheden. Dus zij hebben een bijna vanzelfsprekende kans om die vaardigheden te ontwikkelen. Leerlingen die echter onvoldoende kansen hebben om taken in die zone van naastgelegen ontwikkeling te verrichten, kunnen zodra zij een taak-aanbod krijgen dat hen confronteert met die bewuste onbekwaamheid vastlopen, omdat zij eerder onvoldoende gelegenheid hebben gehad die broodnodige executieve vaardigheden te ontwikkelen (Kroesbergen et al., 2017). Kinderen met kenmerken van hoogbegaafdheid zijn dus niet de enigen die deze vaardigheden moeten ontwikkelen, maar het reguliere aanbod geeft hun vaak wat minder kansen om die vaardigheden dagelijks te oefenen.

Hoogbegaafdheid is niet hetzelfde als altijd hoge prestaties leveren

Het is een vooroordeel dat hoogbegaafdheid synoniem staat voor het leveren van hoge prestaties (Siegle, 2013; Van Weerdenburg et al., 2023). Leren valt of staat met de educatieve context waarin dit plaatsvindt. Leren betekent namelijk dat we de leerling kennis en vaardigheden laten ontwikkelen die nog niet of nog slechts gedeeltelijk aanwezig zijn (Maslow, 1954). Het is normaal dat leerlingen fouten maken gedurende dit proces en dat leren daardoor frustraties kan oproepen, zeker als het gestelde leerdoel wat complexer is en daardoor iets vraagt van de leerling waarmee deze zich nog niet helemaal vertrouwd voelt. Leerlingen kunnen dan ervaren dat ze bewust onbekwaam zijn. Bij kinderen die dit voor het eerst bewust meemaken in een schoolse context kan dit een schrikeffect veroorzaken (Dweck, 2006). Wie immers tot op dat moment steeds succesvol is geweest

heeft op grond daarvan een bepaald beeld van zichzelf ontwikkeld. Op grond van dat beeld is dan ook een houding ontwikkeld die leerlingen aannemen als zij een taak gaan aanpakken. Deze houding en dit beeld van zichzelf wordt ook wel de mindset van een leerling genoemd (Dweck, 2006). Een leerling die eerder veel succeservaringen heeft gehad zal sneller verwachten dat er bij elke taak succes te behalen valt. Als de leerling in de taak dan geen criteria voor succes in het eigen gedrag kan herkennen, ontlokt dat een schrikreactie. De redenatie 'slim, dus succesvol' is een voorbeeld van wat ook wel een statische mindset wordt genoemd. Het uitblijven van de bevestiging van dat positieve beeld kan een beangstigende ervaring zijn. Doordat deze bewuste onbekwaamheid een nieuwe ervaring is, moet de leerling het beeld van zichzelf bijstellen. Dat bijstellen van het zelfbeeld en omschakelen naar een houding waarin leren 'groeit'

Scan me

Volgtijds HB-klas

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Ouder **Ana Bonouvrié** over de zoektocht naar een **passende school**

00:00 / 05:11

The image shows a video player interface. At the top right is a QR code with a blue arrow pointing to it and the text 'Scan me'. Below the QR code is a blue button with the text 'Volgtijds HB-klas'. The video content area features a group of diverse children on the left and a circular portrait of a woman on the right. The text 'Ouder Ana Bonouvrié over de zoektocht naar een passende school' is centered. At the bottom, there is a play button, a progress bar showing '00:00 / 05:11', and icons for volume, settings, and full screen.

Interview met Ana Bonouvrié (ouder) over de zoektocht naar een passende school.

Scan me

Diversiteit vraagt differentiatie

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Annemiek van Schie over 'diversiteit vraagt variatie'

00:00 / 06:54

The image shows a video player interface. At the top right is a QR code with a blue arrow pointing to it and the text 'Scan me'. Below the QR code is a blue button with the text 'Diversiteit vraagt differentiatie'. The video content area features a group of diverse children on the left and a circular portrait of a woman on the right. The text 'Annemiek van Schie over 'diversiteit vraagt variatie'' is centered. At the bottom, there is a play button, a progress bar showing '00:00 / 06:54', and icons for volume, settings, and full screen.

Interview met Annemiek van Schie (kleuterleerkracht) over differentiatie.

betekent, wordt ook wel een groeimindset genoemd.

Maar niet alleen bij de leerling kan de ervaring dat de leerling 'ergens nog niet bekwaam in is' een schrik-effect of teleurstelling veroorzaken. Want als ook de leraar tot dan toe steeds ervaren heeft dat de leerling eigenlijk altijd succesvol is, dan sluiten de prestatie en het bijbehorende gedrag van de leerling plotseling niet meer aan op die eerdere ervaring. Juist deze mismatch tussen verwachting

en werkelijkheid kan ertoe leiden dat leraren gaan twifelen aan het ontwikkelingspotentieel van de leerling en of deze werkelijk behoefte heeft aan die complexere taken. Als het antwoord daarop is dat de leerling weer taken binnen de comfortzone aangeboden krijgt en de leerling opgelucht ademhaalt, bevestigen beide partijen dat het 'nog niet bekwaam zijn' een situatie is die je beter kunt vermijden. Zo leert de leerling niet om te gaan met de emoties die nor-

Tips voor op SCHOOL: Peergroeponderwijs

Over de auteur

Krista den Hertog-Heins

1. **Laat jonge leerlingen meedoen aan peergroeponderwijs.** Doordat leerlingen zich in een plusklas kunnen spiegelen aan leerlingen met een gelijk ontwikkelingsniveau, kunnen ze een positiever zelfbeeld opbouwen. Bovendien hebben leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid het nodig cognitief uitgedaagd te worden, waardoor zij ervaren dat leren soms moeite kost, en dat dat niet betekent dat zij niet meer slim zijn, maar dat zij lerende zijn.
2. **Breng kenmerken van hoogbegaafdheid in beeld.** Door hoogbegaafdheidskenmerken systematisch in beeld te brengen kan gekeken worden of en hoe deelname aan peergroeponderwijs mogelijk een antwoord kan geven op bestaande behoeften bij de leerling.
3. **Observeren vormt de basis voor een passend aanbod.** Door te observeren, vragen te stellen en dóór te vragen krijg je een beter beeld van de leerling. Observeren is de basis voor het aansluiten bij de gedachtewereld van een leerling. Observeren is de basis van het contact met jouw leerling waardoor je de leerling kunt helpen om tot leren te komen!
4. **Stel concrete doelen voor de deelnemende leerlingen.** Je kunt denken aan cognitieve doelen, gericht op curriculuminhoud, maar je kunt ook denken aan doelen die passend leergedrag helpen ontwikkelen en ondersteunen, bijvoorbeeld doelen die het creatief en probleemoplossend denkvermogen stimuleren en het inzicht in eigen denken en leren vergroten.
5. **Houd de groepsgrootte beperkt.** Zo blijf je als begeleider in staat elke leerling in het leerproces te zien, te volgen en te begeleiden om ervoor te zorgen dat een leerling uitdagingen niet gaat vermijden.

Tips voor op **SCHOOL**: Peergroeponderwijs

Over de auteur

Krista den Hertog-Heins

1. **Zet in op mediërend leren.** Dit is een manier van leren waarbij expliciet aandacht wordt geschonken aan de interactie. Hierin staat de begeleider ‘tussen’ de leerling en de leerstof. De begeleider activeert de eigen oplossingsstrategieën van het kind, bijvoorbeeld door open vragen te stellen. Daardoor krijgt de leerling een actieve rol in zijn eigen ontwikkelproces.
2. **Zet in op het toepassen van analytische, creatieve en praktische intelligentie.** Medieer op de cognitieve en executieve functies. Hierdoor worden leerlingen zich bewust van hun eigen handelen en leren zij te reflecteren op hun eigen gedrag.
3. **Benadruk dat de leerlingen alles mogen vragen, dat geen vraag te gek is.** Geef daarbij aan dat fouten maken normaal is. Leef dat ook voor. Als je zelf een vergissing maakt, zeg dat dan en geef aan hoe je het de volgende keer beter zou kunnen doen.
4. **Pas op voor de valkuil van uitdagen!** Ook leerlingen met hoogbegaafdheidskenmerken hebben behoefte aan een duidelijke instructie. Zij willen graag weten wat er van hen wordt verwacht. Tijdens het werken horen je leerlingen graag of zij op de goede weg zijn. Wees aanwezig voor vragen of ondersteuning.
5. **Zorg voor affiniteit met je doelgroep.** Wees eerlijk en gebruik humor. Probeer door de ogen van de leerling naar de wereld te kijken en durf van gebaande onderwijspaden af te wijken. Geniet van het contact met deze leerlingen.

maal zijn tijdens een leerproces. Leraren ontdekken dan niet hoe zij de leerling kunnen leren welke stappen nodig zijn om een leerproces aan te pakken. Ouders leren niet hoe zij kunnen reageren op het gedrag dat hun kind thuis laat zien als reactie op wat er op school gebeurt.

Educatieve behoeften en betekenisvol handelen

Educatieve behoeften verwijzen naar alles wat een leerling nodig heeft om zich te kunnen ontwikkelen. Educatieve behoeften zijn dus méér dan alleen het leerstofaanbod, en het inspelen op die behoeften vraagt dus ook meer dan het aanbieden

van een pakketje met verrijkende taken. Van Meersbergen en Jeninga (2012) spreken ook wel over aansluiten op wat de leerling nodig heeft vanuit ‘de ecologie van de leerling’. Nu is die ‘ecologie van de leerling’ een heel breed begrip en in deze brochure beperken we dit tot datgene waarop een school direct in meer of mindere mate invloed kan uitoefenen. Het gaat om aansluiten door middel van passend leraargedrag, een passende fysieke leeromgeving, een passend leerstofaanbod, het bieden van kansen op passende interactie met peers en een passende ondersteuning vanuit de thuis-situatie (Hertzog, 2017b). Met andere

woorden: het gaat om betekenisvol handelen waardoor de ononderbroken ontwikkeling van de leerling in de breedste zin van het woord gestimuleerd wordt. Maar wat is dan betekenisvol handelen? Betekenisvol handelen gaat altijd om de afstemming op wat de individuele leerling nodig heeft. Bij betekenisvol handelen zoeken leraren onderwijs bij hun leerlingen en niet andersom. Het kind is dus het uitgangspunt van handelen. Natuurlijk kan het zijn dat er meerdere leerlingen in een groep zijn die sterk vergelijkbare behoeften hebben. Dan kunnen leerlingen op grond van die gedeelde behoeften geclusterd worden. Leraren kunnen dan afstemmen op wat het groepje leerlingen nodig heeft. Maar er zullen ook educatieve behoeften zijn die wellicht maar voor een enkele leerling gelden. Betekenisvol handelen betekent in dat geval dat de leraar probeert om zo goed mogelijk aan te sluiten op die behoeften binnen de

balans van wat maximaal wenselijk en maximaal haalbaar is in de omgeving waarin het onderwijs geboden wordt.

Uitdaging moet individueel gedefinieerd worden

Als we over het onderwijsaanbod voor leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid spreken, dan wordt in het kader van betekenisvol handelen al snel de term 'uitdagen' gebruikt. Maar wat uitdaging is, heeft een sterk individueel karakter (Winstanley, 2010). Uitdaging wordt niet bepaald door een 'sticker' op een boekje of een lespakket met de vermelding 'speciaal voor hoogbegaafde leerlingen'. Het wordt ook niet bepaald door het begrip 'verrijkingsonderwijs'. Door het gebruik van dergelijke termen vergeten we dat elke leerling behoefte heeft aan uitdaging, want anders kan dat werken in de zone van naastgelegen ontwikkeling niet op gang komen. Beter

The video player shows a blue header with the text 'Een maatje voor elk kind'. Below the header is a QR code with a blue arrow pointing to it and the text 'Scan me'. The video content features a group of diverse young children and a circular portrait of Nora Steenbergen-Penteman. The text on the video reads: 'Nora Steenbergen-Penteman over peergroeponderwijs voor leerlingen met kenmerken van begaafdheid in groep 1-2'. A play button icon is visible. The video progress bar at the bottom shows '00:00 / 06:07'.

Interview met Nora Steenbergen (curriculumontwikkelaar SLO) over peergroeponderwijs voor leerlingen met kenmerken van begaafdheid in groep 1-2.

The video player shows a blue header with the text 'Deepdive-video'. Below the header is a QR code with a blue arrow pointing to it and the text 'Scan me'. The video content features the same group of children and a circular portrait of Ragnild Zonneveld. The text on the video reads: 'Deepdive met Ragnild Zonneveld Een uitdagend aanbod'. A play button icon is visible. The video progress bar at the bottom shows '00:00 / 06:44'.

Deepdive met Ragnild Zonneveld (onderwijsadviseur) over een uitdagend aanbod.

is het om te beoordelen wat voor een specifieke leerling of voor een bepaald groepje leerlingen uitdagend en rijk onderwijs is. Daarmee is de leerling met kenmerken van hoogbegaafdheid geen uitzondering meer in de groep, maar wordt gekeken hoe er dus betekenisvol aan de educatieve behoeften van die specifieke leerling(en) tegemoetgekomen kan worden.

Wat draagt bij aan uitdaging?

Er zijn heel veel factoren die bepalen of iets voor een leerling uitdagend is. Het inhoudelijke niveau van de leerstof is slechts een van die factoren (Hertzog, 2017a). Eerder noemden we ook al begrippen als self-efficacy en goede executieve vaardigheden. Het is echter minstens zo belangrijk om na te denken over de waarde die een taak voor een leerling heeft, de mate van ondersteuning

die geboden kan worden en een veilig klimaat waarin leren kan plaatsvinden.

De waarde van een taak

Een belangrijke factor die bijdraagt aan de invulling van uitdaging is dat leerlingen herkennen wat de waarde van iets is dat ze gaan leren; dat wordt ook wel goal valuation genoemd (Wigfield & Eccles, 2000). Die waarde overstijgt het kunnen maken van een toets. Leerlingen moeten snappen 'wat ze eraan hebben' in 'de echte wereld'. Als leerlingen geen waarde toekennen aan een taak, dan zullen ze minder geneigd zijn de taak op te pakken. Hoe jonger de leerlingen zijn, hoe dichter bij hun belevingswereld het nut van de kennis en vaardigheden gezocht moet worden (Siegle, 2013). Als leerlingen de waarde van een taak gaan herkennen, dan zullen ze eerder bereid zijn om eventuele gevoelens van nog

Scan me

Een rijke leeromgeving

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Nora Steenbergen-Penterman (SLO) over leerlingen met kenmerken van begaafdheid

00:00 / 04:34

This block contains a QR code with a blue arrow pointing to it from the text 'Scan me'. Below the QR code is a video player interface. The video title is 'Een rijke leeromgeving' and the speaker is 'Nora Steenbergen-Penterman (SLO) over leerlingen met kenmerken van begaafdheid'. The video player shows a play button, a progress bar at 00:00 / 04:34, and icons for settings and full screen.

Interview met Nora Steenbergen (curriculumontwikkelaar SLO) over leerlingen met kenmerken van begaafdheid.

Scan me

Verbreden, verdiepen en verrijken

KENNISCENTRUM HOOGBEGAAFDHEID

Annemiek van Schie over hoe je inspelt op educatieve behoeften

00:00 / 04:54

This block contains a QR code with a blue arrow pointing to it from the text 'Scan me'. Below the QR code is a video player interface. The video title is 'Verbreden, verdiepen en verrijken' and the speaker is 'Annemiek van Schie over hoe je inspelt op educatieve behoeften'. The video player shows a play button, a progress bar at 00:00 / 04:54, and icons for settings and full screen.

Interview met Annemiek van Schie (kleuterleerkracht) over hoe je inspelt op educatieve behoeften.

Tips voor op **SCHOOL**: Kleuters welkom heten

Over de auteur

Jan Kuipers

1. **Een buddy koppelen aan een kleuter.** Laat het kind zelf een buddy kiezen, vraag ook naar de beweegredenen. Deze buddy wijst in de eerste weken het kind de weg in de klas en op het plein. Een idee is om een buddy uit een hogere groep twee keer per week te koppelen aan een kleuter voor ondersteuning bij een activiteit.
2. **Kennismaken met de schoolbibliotheek.** Boeken uitzoeken. Veel slimme kleuters willen graag de vrijheid om leuke boeken uit te zoeken en te bekijken, boeken met mooie foto's. Bespreek eventueel of het kind er iets over wil maken of vertellen, bijvoorbeeld een poster of collage.
3. **Bespreken van ervaringen in de klas, kijken en luisteren.** Observeer en neem waar: kijk vooral naar sociale activiteiten, omgaan met emoties, leren en uitdagingen. Koppel dit op een positieve wijze terug, maar oordeel niet te snel.
4. **Enkele keren per week spel- en leermomenten waarin slimme kleuters samen zijn.** Kinderen herkennen en ervaren dat ook andere kinderen soms anders denken en anders omgaan met uitdagingen en leren. Voor deze kinderen is dat een feest van herkenning.
5. **Een ruime hoeveelheid materialen die uitdaagt tot denken en leren:** globe, atlas, loep, verrekijker, kijkboeken over allerlei onderwerpen: bergen, dino's, oerwouden, kastelen, ridders, dieren. Een grote variëteit aan spullen nodigt uit tot gesprekken, het delen van weetjes en nader onderzoek. Een prachtige manier om kleuters uit te dagen en te stimuleren tot overleggen, denken en leren.

niet helemaal bekwaam zijn voor lief te nemen. Dan zullen ze ook eerder geneigd zijn om binnen de taak 'passende risico's' te nemen om te zien of ze daardoor de taak tot een goed einde kunnen brengen. Als ze dan een taak inderdaad goed afronden, heeft hun gevoel van succes voor hen ook een grotere betekenis.

Veiligheid en de rol van de leraar

Op het moment dat leerlingen nog niet meteen succesvol zijn, speelt de leraar een belangrijke rol om met de leerling te verkennen wat er al goed was in de aanpak en wat er beter of anders zou kunnen waardoor succes binnen hun bereik komt (Hattie, 2013). Daarom is het niet alleen

Deepdive met Ragnild Zonneveld (onderwijsadviseur) over onderzoekend leren.

belangrijk dat het eindresultaat beoordeeld wordt, maar dat die beoordeling zich altijd verhoudt tot datgene wat de leerling ondernomen heeft om dat resultaat te behalen. Met jonge leerlingen helpt het om dit nabespreken van proces en resultaat steeds binnen een korte termijn na het afronden van een taak te doen. De leerling moet nog goed kunnen terughalen wat deze heeft gedaan, welke stapjes er gezet zijn. Soms helpt het om heel precies met een leerling terug te gaan naar het laatste moment waarop het 'nog goed ging'. Als een leraar dan samen met het kind kan bepalen wat

bijdroeg aan dat succes, kunnen ze ook samen gaan verkennen hoe de leerling dat ook zou kunnen doen bij de volgende stapjes van de taak. Een leraar geeft dan in feite metacognitieve feedback. Onderzoek maakte inzichtelijk dat juist leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid veel kunnen profiteren van die aanpak (Resing & Vogelaar, 2017). Wie dat proces van begeleiden bij herhaling inzet, draagt er actief aan bij dat de leerling een reflecterend vermogen ontwikkelt dat ook aansluit op de mate van reflectie die je bij de leeftijd van de leerling mag verwachten.

Tips voor THUIS: Kleuters

Over de auteur

Leonieke Boogaard

1. **Laat leeftijd los.** Koop gerust speelgoed voor oudere kinderen als jouw kind daar geïnteresseerd in is. Maar besef ook dat er verschillende leeftijden in je kind kunnen zitten. Dat het cognitief misschien 10 is, maar qua behoefte aan spel nog een kleuter. Geef beide kanten de ruimte. Volg de behoeften van je kind.
2. **Zorg voor een stimulerende omgeving met prikkelende, uitdagende materialen en activiteiten.** Met gezelschapsspelletjes kun je op een leuke manier allerlei vaardigheden trainen zoals plannen, samenwerken, concentratie. Word lid van de bibliotheek en/of speel-o-theek zodat je regelmatig nieuw materiaal hebt.
3. **Activiteiten als (kleuter)gym, dans, sport, muziek, de natuur in gaan, creatief bezig zijn, zijn goed voor het lijf en emoties.** Even lekker uit je hoofd. Geef toe aan de soms beweeglijke onrust die deze kinderen in hun lichaam kunnen ervaren. Je stimuleert zo de sensorische, emotionele en motorische ontwikkeling van je kind.
4. **Bied naast alle uitdaging ook duidelijkheid en structuur.** Deze kinderen leven heel intensief en krijgen veel prikkels op zich af. Duidelijke structuur kan houvast bieden in de soms complexe wereld die op hen afkomt. Voor het slapengaan even de dag doornemen kan ook helpen om tot rust te komen en beter te slapen. Ook een duidelijk slaapritueel kan door de regelmaat ontspannend werken.
5. **Wees niet te hard voor jezelf.** Je bent ook maar een mens en fouten maken hoort erbij. Deze kinderen vragen veel geduld en energie. Aarzel niet om hulp of advies te vragen, je hoeft het niet alleen te doen.

De mate van ondersteuning die een leerling ervaart tijdens het uitvoeren van een taak, draagt eveneens bij aan het gevoel van uitdaging (Hoogeveen, 2017). Een leerling die weinig ondersteuning ervaart bij het uitvoeren van een taak en tegelijkertijd ervaart dat (kleine) succeservaringen in het leerproces uitblijven, zal zich na verloop van tijd niet uitgedaagd maar

overvraagd voelen. Eerder werd gesproken over taken in de zone van naastgelegen ontwikkeling. Leerlingen een taak aanbieden die qua kennis, denkvaardigheid en praktische vaardigheid meer vraagt dan wat de leerling tot dan toe heeft ontwikkeld, kan alleen tot leren leiden als de leerling ook ondersteund wordt tijdens het leerproces. Leerlingen

Tips voor op **SCHOOL**: Kleuters welkom heten

Over de auteur

Jan Kuipers

1. **Ruimte en tijd om vrij te spelen, binnen en buiten.** Autonomie van een kleuter om zelf keuzes te maken stimuleert het denken en het nemen van beslissingen en versterkt de sociale en emotionele ontwikkeling.
2. **Werkhoeken/tafels voor rekenen, lezen, schrijven die uitdagen tot creatief werken, waarin veel ruimte voor eigen onderwerpkeuze en inbreng.** Nodig uit tot woorden/verhaaltjes typen op een oude typemachine, leg mooie kijk-/leesboeken neer en zorg voor een rekenmachine en kassa. Bied gelegenheid tot oefenen met schrijven en tellen/rekenen (ook met werkbladen).
3. **Stimuleren tot werkjes en opdrachten die verder gaan dan beheersingsniveau in een opklimmende moeilijkheidsgraad.** Nodig uit tot opdrachten die de kleuter moeilijk lijken. Leren is de overgang van iets niet kunnen tot iets wel kunnen. Dat hoort gepaard te gaan met falen, fouten maken en oefenen. Stimuleer en bemoedig de poging, laat oprecht weten dat oefenen en fouten maken vanzelfsprekend is. Wees voorzichtig met te veel 'goed zo'.
4. **Filosofische gesprekken (laten) voeren.** Slimme kleuters kunnen erg genieten van onderwerpen die verder gaan dan speelgoed of thema's die des kleuters zijn. Ga op zoek naar wat het kind drijft en hoe je dieper in kunt gaan op wat het kind ziet, voelt en denkt.
5. **Ontwerphoek voor eigen creatieve mindmaps, werkstukken, tekeningen en bouwwerken.** Aan de hand van eigen ideeën of onderwerpen uit boeken, van internet of tv kunnen slimme kleuters gedreven aan de slag gaan met posters, bouwsels en andere werkstukken. Stel steeds de vraag: 'Wat zou je er nog meer bij kunnen verzinnen?'
6. **Een tafel met smartgames en andere moeilijke puzzels.** Smartgames dagen slimme kleuters uit tot oefenen, proberen, falen en doorzetten. Begeleid vooral het proces van dit leren en laat niet te snel opgeven. Werken in een groepje is een stimulans voor elk kind.

moeten zich veilig voelen om 'uitdaging' aan te gaan. Als de ondersteuning ontbreekt, is de leerling niet wezenlijk veilig.

Veiligheid en de rol van de omgeving

Of leerlingen zich veilig voelen wordt niet alleen bepaald door de kans op succes die ze bij een taak ervaren (Galbraith & Delisle, 2015). Het gevoel van veiligheid wordt minstens zozeer bepaald door hoe de omgeving op hen reageert als ze werken aan zo'n taak. Als een leerling als enige in een groep aan een bepaalde taak mag werken en de andere leerlingen laten merken dat ze het vreemd vinden dat deze leerling andere taken krijgt, dan neemt de sociale veiligheid voor de leerling af. De kans dat de leerling zal aangeven graag hetzelfde te willen doen als alle andere leerlingen neemt dan toe. Uitdaging wordt dan belemmerd door een gebrek aan veiligheid en de leerling valt terug op gedrag dat eerder ook succesvol was: afstemmen op de omgeving. Veiligheid om tot leren te komen hangt niet alleen samen met de attitude van

medeleerlingen en de school. Ook ouders dragen door hun houding bij aan de mate van veiligheid die een leerling ervaart rondom het leren. Wat verwachten ouders van hun kind en hoe uiten ze die verwachtingen? Onderzoek van Cross (Cross, 2018) laat zien dat ouders die erop aansturen dat hun kinderen eigen initiatieven ontplooiën en autonoom handelen, bijdragen aan de kans dat kenmerken van hoogbegaafdheid bij hun kind herkend worden. Kinderen die daar minder mogelijkheden toe krijgen doordat hun ouders goedbedoeld verantwoordelijkheden van het kind overnemen, zullen zich meer aangeleerd afhankelijk gaan opstellen. In de schoolse context kan dit betekenen dat deze leerlingen niet goed kunnen inschatten of hun aanpak van een taak echt succesvol zal zijn. Deze leerlingen zullen zich dan onzeker voelen en veel bevestiging vragen aan de leraar. Daartegenover staan situaties waarin ouders hun kinderen zoveel ruimte geven dat er een ander soort onzekerheid gaat ontstaan. Deze ouders vragen dan (nog) te veel zelfsturing van hun kind, terwijl hun kind nog moeite heeft om de consequenties van het eigen gedrag te overzien. Het kind leert daardoor niet goed in te schatten wat er verwacht wordt en kan daardoor ook bij een taak doelen en succescriteria niet zo goed herkennen. In de schoolse situatie kan dit ertoe leiden dat deze leerling zich minstens net zo onzeker voelt en wellicht zelfs het idee heeft dat 'adel verplicht' en volledige zelfsturing vereist is. Deze leerling zal minder snel of minder effectief om hulp vragen, waardoor ook in dit geval de ontwikkeling belemmerd wordt. Er is ook hier geen passend antwoord te geven op wat alle ouders moeten doen of welke aanpak

Alle leerlingen hebben behoefte aan uitdaging, maar wat dat is verschilt per kind.

voor 'alle ouders en kinderen' werkt. Ouders moeten net als in het onderwijs herkennen wat de opvoedkundige behoeften zijn van hun kind en een balans opmaken bij het afstemmen op die behoeften tussen wat maximaal wenselijk en maximaal haalbaar is in de thuissituatie.

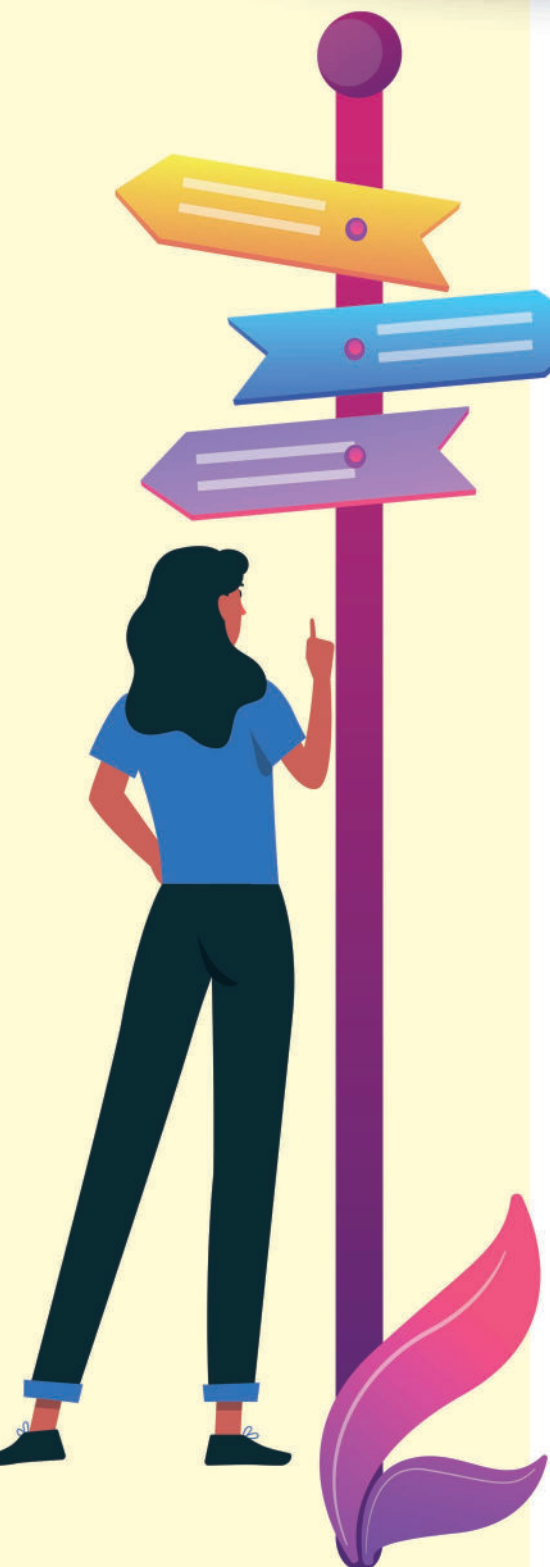
Ten slotte

In deze brochure is ingegaan op jonge leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid vanuit de vraag wat kan bijdragen aan passend onderwijs voor deze leerlingen. Hoewel ze veelal kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong worden genoemd, kleeft daar een zeker risico aan, namelijk dat een didactische voorsprong als enige indicator gezien zou kunnen worden, waardoor andere signalen van hoogbegaafdheid te veel naar de achtergrond verschuiven. Daar waar een didactische voorsprong niet spontaan is ontstaan maar door een zeer rijke leeromgeving bevorderd is, heeft de leerling wél aanpassingen in het leerstofaanbod nodig. Het is in die gevallen echter wel de vraag hoe voor deze leerlingen voorkomen kan worden dat ze overvraagd worden. Voor andere leerlingen, bij wie

een ontwikkelingsvoorsprong in de schoolse situatie minder goed zichtbaar is, bestaat dan een risico dat kenmerken van hoogbegaafdheid juist niet herkend worden en de leerling daardoor minder uitgedaagd zal worden. Het leren 'verstaan' van leerlinggedrag speelt daarom een belangrijke rol om te kunnen afstemmen op de educatieve behoeften van jonge leerlingen met kenmerken van hoogbegaafdheid.

Alle leerlingen hebben behoefte aan uitdaging. Maar wat uitdaging dan is, en hoe dat handen en voeten kan krijgen in de praktijk, verschilt per leerling. Uitdaging wordt dus niet bepaald door pakketten met materiaal. Leermaterialen zijn slechts een middel om een leerdoel te bereiken. Uitdaging wordt bepaald door een individuele balans tussen de beginsituatie van de leerling en leerdoelen die zich bevinden in de zone van naastgelegen ontwikkeling. De waarde die de leerling ervaart van de taak, en een veilig thuis- en schoolklimaat dat leren aanmoedigt en mogelijk maakt en waarin de leerling leergedrag kan gaan ontwikkelen dat passend is om tot leren te komen, zijn daarop van invloed.

Verwijzingen

Breedlove, L. (2022). Characteristics of gifted learners. In J. Roberts, T. Ford-Inman, & J. Robins (Red.), *Introduction to gifted education* (pp. 59-80). Prufrock Press.

Cross, T. (2018). *On the social and emotional lives of gifted children*. Prufrock Press.

Dai, D., & Chen, F. (2014). *Paradigms of gifted education: A guide to theory-based, practice-focused research*. Prufrock Press.

De Boer, J. (2022). Meer aandacht voor kinderen met ontwikkelingsvoorsprong. *Management Kinderopvang*, 28(4), 52-53.

Drent, S., & Van Gerven, E. (2012). *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen*. Koninklijke Van Gorcum.

Dweck, C. (2006). *Mindset*. Ballantine.

Gagné, F. (2010). Motivation within the DMGT 2.0 framework. *High Ability Studies*, 21(2), 81-99.
doi:<https://doi.org/10.1080/13598139.2010.525341>

Galbraith, J., & Delisle, J. (2015). *When gifted kids don't have all the answers*. Free Spirit Publishing.

Hattie, J. (2013). *Leren zichtbaar maken*. Bazalt Educatieve Uitgaven.

Heacox, D., & Cash, R. (2019). *Differentiation for gifted learners*. Free Spirit Publishing.

Hertzog, N. (2017a). Designing the learning context in school for talent development. *Gifted Child Quarterly*, 61(3), 219-228.

Hertzog, N. (2017b). Provisions for young advanced learners. In J. Riedl-Cross, C. O'Reilly, & T. Cross (Red.), *Providing for the special needs of students with gifts and talents* (pp. 153-172). CTYI Press.

Hertzog, N., Mun, R., DuRuz, B., & Holliday, A. (2018). Identification of strengths and talents in young children. In S. Pfeiffer, E. Shaunessy-Dedrick, & M. Foley-Nicpon (Red.), *APA handbook of giftedness and talent* (pp. 301-316). American Psychological Association.

Hoogeveen, L. (2017). Motivatie. In E. van Gerven (Red.), *De Gids: over begaafdheid in het basisonderwijs* (2e ed., pp. 89-100). Leuker.nu.

Kieboom, T., & Venderickx, K. (2017). *Meer dan intelligent alleen*. Lannoo.

- Kornmann, J., Zettler, I., Kammerer, Y., Gerjets, P., & Trautwein, U. (2015). What characterizes children nominated as gifted learners? A closer consideration of working memory and intelligence. *High Ability Studies, 26*(1), 75-92. doi:10.1080/13598139.2015.1033513
- Kreger-Silverman, L. (2013). *Giftedness 101*. Springer Publishing Company.
- Kroesbergen, E., Verkaik, D., & Van Gerven, E. (2017). Executieve functies en begaafdheid. In E. van Gerven (Red.), *De Gids: over begaafdheid in het basisonderwijs* (2e ed., pp. 243-253). Leuker.nu.
- Lavrijssen, J., Sypré, S., & Verschueren, K. (2022). Snel van start: vroege predictoren van cognitieve begaafdheid bij kleuters. *Pedagogische Studiën, 99*, 1-19.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Brothers.
- Murphy, C., & Walker, D. (2015). Introduction and definitions of giftedness in the early years. In V. Margrain, C. Murphy, & J. Dean (Red.), *Giftedness in the early years: Informing, learning and teaching* (pp. 1-13). NZCER Press.
- Resing, W., & Vogelaar, B. (2017). Dynamisch testen: ook begaafde leerlingen verschillen in instructie-behoefte. In E. van Gerven (Red.), *De gids: over begaafdheid in het basisonderwijs* (2e ed., pp. 47-58). Leuker.nu.
- Siegle, D. (2013). Achievement orientation model: students' beliefs that regulate their motivation to achieve. In D. Siegle, *The underachieving gifted child: Recognizing & reversing underachievement* (pp. 73-80). Prufrock Press.
- Subotnik, R., Olszewski-Kubilius, P., & Worrell, F. (2011). Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science. *Psychological Science in the Public Interest., 12*(1), 3-54.
- Sypré, S., Verschueren, K., & Struyf, E. (z.d.). Signaleren van cognitieve begaafdheid binnen een geïntegreerd beleid op leerlingenbegeleiding. In K. Verschueren, S. Sypré, E. Struyf, J. Lavrijssen, & M. Vansteenkiste (Red.), *Ontwikkelen van cognitief talent: handboek voor onderwijsprofessionals*. Acco.
- Van Gerven, E. (2013). *Aan de slag met slimme kleuters*. Instando.
- Van Meersbergen, E., & Jeninga, J. (2012). De ecologie van de leerling: een systeemgericht model voor het onderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 51*(4), 175-185.
- Van Weerdenburg, M., Hoogeveen, L., & Bakx, A. (2023). Signalering van kenmerken van (hoog)begaafdheid. In Kenniscentrum Hoogbegaafdheid, Thema 3: *Signaleren in het primair en voortgezet onderwijs*, pp. 10-24. Kenniscentrum Hoogbegaafdheid.
- Vygotski, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Wigfield, J., & Eccles, J. (2000). Expectancy-value theory of achievement motivation. *Contemporary Educational Psychology, 25*(1), 68-81.
- Winkler, D., & Voight, A. (2016). Giftedness and overexcitability: Investigating the relationship using meta-analysis. *Gifted Child Quarterly, 60*(4), 243-257. doi:https://doi.org/10.1177/0016986216657588
- Winstanley, C. (2010). *The ingredients of challenge*. Trentham Books.
- Ziegler, A., & Stoeger, H. (2017). Systemic gifted education: a theoretical introduction. *Gifted Child Quarterly, 61*(3), 183-193. doi:10.1177/0016986217705713

Meer lezen?

Boeken

MacFarlane, B., & Honeck, E. (2023). *Social and emotional learning for advanced children in early childhood*. Routledge.

Meersman, A. (2017). *Kleuters die net iets meer kunnen*. Acco.

Meersman, A. (2019). *Peuters die net iets meer kunnen*. Acco.

Sutherland, M. (2012). *Gifted and talented in the early years: Practical activities for children aged 3 to 6*. Sage.

Van der Poel, L. (2018). *Bijdehante baby's en pittige peuters*. Leuker.nu.

Van Gerven, E. (2013). *Aan de slag met slimme kleuters*. Instondo.

Artikelen (Engelstalig)

Allee-Herndon, K. A., & Killingsworth Roberts, S. (2021). The Power of Purposeful Play in Primary Grades: Adjusting Pedagogy for Children's Needs and Academic Gains. *Journal of Education*, 201(1), 54-63. Doi: 10.1177/0022057420903272

Hertzog, N. (2022). Early entrance to kindergarten? It depends ... *Gifted Child Today*, 45(3), 137-142. Doi: 10.1177/107621/5221091858

Kettler, T., Oveross, M. E., & Bishop, J. C. (2017). Gifted Education in Preschool: Perceived Barriers and Benefits of Program Development. *Journal of Research in Childhood Education*. Doi: 10.1080/02568543.2017.1319443

Wellisch, M. (2021). Parenting with eyes wide open: Young gifted children, early entry and social isolation. *Gifted Education International*, 37(1), 3–21. Doi: 10.1177/0261429419899946

Online

In de Kennisbank van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid is informatie te vinden over verschillende thema's rondom hoogbegaafdheid. Deze informatie wordt regelmatig aangevuld en geactualiseerd.

Scan me

COLOFON

Productieteam

Hoofdredactie

Eleonoor van Gerven, Kenniscentrum Hoogbegaafdheid

Interviews

Martin van Rooij, Van Rooij Communicatie

Projectondersteuning en bureauredactie

Sabine Kokee, Leuker.nu

Eindredactie

Marita Weener, Redactie bureau Marita Weener

Videoredactie

Merlijn de Jager

Vormgeving

Sabrina Wakker, Wakker Design

Webredactie

Martijn de Graaff, Martijn de Graaff Communicatie

Beeld

Shutterstock, Dreamstime en Freepik

Aan dit nummer werkten mee:

- Ana Bonouvrié, moeder van een begaafde leerling
- Anneke Dekkers, intern begeleider onderbouw, Kindcentrum Wilhelmina in Helmond
- Annemiek van Schie, leerkracht Gifted Starters, Basisschool Kronenburgh in Rijswijk
- Jan Kuipers, ECHA-specialist
- Krista den Hertog-Heins, ECHA-specialist bij Kikidio Velp.
- Leonieke Boogaard, ECHA-specialist en bestuurslid Koepel Hoogbegaafdheid
- Lilian van der Poel, specialist ontwikkelingsvoorsprong jonge kind (0-6 jaar) bij XL Leren
- Nora Steenbergem-Penterman, curriculumontwikkelaar en onderwijskundige bij SLO
- Ragnild Zonneveld, onderwijsadviseur bij Cedin Onderwijs

Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap

Deze brochure is een productie van het Kenniscentrum Hoogbegaafdheid, in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID

Kenniscentrum Hoogbegaafdheid | Toernooiveld 100, 6525 EC Nijmegen
E-mail: secretariaat@nationaltalentcentre.nl | Website: www.kenniscentrumhb.nl

**KENNISCENTRUM
HOOGBEGAAFDHEID**